

CABRÉ, Maria Teresa / GÜELL, Monique (ed.) (2020): *Norma i diversitat lingüística: la gestió normativa en contextos pluricèntrics: francofonia i catalanofonia = Norme et diversité linguistique: la gestion normative dans des contextes pluricentriques: francophonie et catalanophonie*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Secció Filològica / Sorbonne Université. Centre d'Études Catalanes, 189 p.

El llibre objecte d'aquesta ressenya és «fruit» de la jornada homònima que, organitzada per les editores, «va tenir lloc a París el 9 de desembre de 2019» (p. 7). El tema general de la jornada eren les «dinàmiques normatives de dues llengües amb perfils sociolingüístics diferents» (p. 7). Pel que fa a l'estructura, es divideix en cinc grans seccions: (a) la «Presentació» (p. 7-9) / «Présentation» (p. 11-13); (b) la «Conferència plenària» (p. 15-32); (c) la secció «La situació: el català en la catalanofonia, el francès en la francofonia» (p. 33-97); (d) la secció «La variació interna» (p. 99-147); i (e) la «Taula rodona: Descripció vs. prescripció: un debat sobre l'establiment normatiu de les llengües al segle XXI» (p. 153-186). No disposant de prou espai per a valoracions, avancem que el lector hi trobarà abundants continguts, perspectives i reflexions molt diversos per a avançar en el coneixement de l'estandardologia comparada.

Georges Lüdi: «Plurilinguisme réglementaire : concepts, réalités et défis». Lüdi, després de constatar que actualment hi ha un «conflit entre normes prescriptives et descriptives» (p. 18), presenta el «discours normatif» (p. 24). A l'apartat «La dimension idéologique: l'émergence de langues dites "nationales"», presenta el model de Haugen, complementat amb l'exposició de Lodge (2010) per al francès. Finalment, contraposa a aquesta ideologia la dels «États-nations englobant plusieurs langues» i avisa que en el cas de les llengües pluricèntriques la situació és més complexa (p. 20). A l'apartat «Multilinguisme réglementaire: l'exemple de la Suisse», exposa la segona ideologia, exposició en què sobresurt la informació que «l'usage de chacune de ces langues est à peine réglementé (par aucune autorité linguistique, ni nationales ni régionale)» (p. 22). L'apartat «Pratiques pluricentriques» constata que «les attitudes» dels parlants no hexagonals «ont changé» amb «des opinions centrifuges et des formes de dénormalisation» (p. 23). Però ni tan sols al Quebec «on ne peut pas parler de normes prescriptives endogènes complètes», ja que «le processus suivant n'est pas ainsi pas (encore) complété[:] standardisation > déstandardisation > restandardisation». En aquest cas, «la notion proposée pour se référer à cette réalité est celle des *pratiques pluricentriques*» (p. 24). A l'apartat «Vers une approche plus sociocognitive», amb aquest *plus* que dona a entendre que ja ha estat practicant aquesta perspectiva, afirma que els «spécialistes du langage [...] mettent plutôt l'accent sur les *pratiques langagières* [...] souvent situées [...] dans des communautés de pratiques hétérogènes et transversales» (p. 25-26). Això porta a «poser la question du rôle des communautés de pratiques dans le processus de standardisation». Presenta un cercle virtuos, en què les «idéologies et normes des langues standards déterminent les pratiques linguistiques "linguaging" [qui à son tour] contribuent à la construction [des idéologies et normes des langues standards]» (p. 26). Finalment, en el «Bilan» pronostica que considerar «le parler plurilingue comme la caractéristique de la majorité des êtres humains va porter à conséquences pour le concept de [...] "norme"» (p. 29). D'acord amb això, «est donc requise une linguistique [...] de l'interaction» (p. 29). En aquest sentit, «une grammaire des pratiques pluricentriques est [...] une grammaire de la dynamique des langues en contact» (p. 30).

Mathieu Avanzi: «Géographie des tendances centripètes et centrifuges de français en francophonie: le cas des oppositions phonologiques /a/-/ɑ/ et /ɛ/-/œ/». A diferència del text de Lüdi, aquesta intervenció se centra en un nivell lingüístic (la fonètica), cosa que també fan Thibault, Cuenca, Candel i Rigau amb altres nivells. En canvi, concorda amb Lüdi en constatar que la «notion de français de référence [...] pose [...] de nombreux problèmes [...] en regard d'un simple modèle centre/périphérie» (p. 36). Davant d'aquesta situació, es fa les tres preguntes següents: «[Les normes endogènes] normes coïncident-elles avec les frontières politiques des pays auxquels elles se rattachent ? Comment ces normes évoluent-elles ? [Et quels rapports] entretiennent ces normes endogènes locales avec la norme exo-

gène supra-locale qu'est le français de référence hexagonal?» (p. 36-37). La ponència es proposa «apporter quelques [...] réponses à travers l'examen de deux oppositions phonologiques considérées [...] comme instables». Comença per destacar («Système vocalique du français») que les oposicions fonològiques entre les vocals dels parells *patte-pâte* i *brin-brun* «font débat» (p. 37). Exposa les enquestes fetes des del 1940 fins al 2019 (p. 38-45), amb mapes abundants, i n'ofereix una «Synthèse»: «la vitalité des oppositions /a/-/ɑ/ et /ɛ/-/œ/. [ne permet] pas d'évaluer la direction des forces centripètes et centrifuges». Per tant, «nous avons mis en place en 2015 des enquêtes [...]» (§ 2.5: p. 45). I aleshores n'explica la «Méthode» (§ 3.1; p. 46) i el complex «Traitement des données» (§ 3.4). Pel que fa als resultats (§ 4), dona els «Résultats globaux», els «Résultats sur les autres paires de mots», els «Effets d'âge» i un «Zoom sur la francophonie d'Europe», amb relació a aquestes dues oposicions fonològiques (p. 50-67). Finalment, abans d'arribar a la «Conclusion», explica l'«Analyse dialectométrique» que va fer (§ 4.3). Pel que fa a la «Conclusion», la subdivideix en el «Résumé des principaux résultats» (§ 5.1.) i els «Problèmes abordés et questions en suspens» (§ 5.2.). Pel que fa als primers destaquen que «la francophonie d'Europe peut être divisée en trois grands ensembles» (p. 69) i que no hi ha «changement diagenérationnel en cours» ni «différences entre des régions» (p. 70). Pel que fa als segons, cal «étudier la vitalité des oppositions [...] sur la base de ce [que les francophones] produisent vraiment. [...]» (p. 71).

Miquel Àngel Pradilla: «Comunicació vs. demarcació. La modelització de la varietat formal de la llengua catalana». Pradilla exposa que en la «tradició catalana [...] la variació social [i] situacional [són] vessants poc fressats» i que la «dualitat norma-variació [s'ha d'inserir en el] marc d'una dinàmica comunicativa deficitària» (p. 75). En l'epígraf «La categorització de la variació lingüística» distingeix entre «variació interlingüística» i «intra lingüística», per descriure la qual s'ha seguit en català la «gramàtica sistemicofuncional»; adverteix, però, que en una situació de «minorització[,] la llengua hegemònica envaeix [...] la formalitat comunicativa» (p. 78). Exposa també com s'analitza la variació funcional (p. 79-82). L'epígraf següent del text és «El procés d'estandardització de la llengua catalana» (§ 3), que subdivideix entre el «3.1. L'estandardització de les llengües subordinades» (p. 82-89) i el «3.2. L'establiment de la norma» (p. 89-92). Pel que fa al primer, analitza les «dinàmiques territorials ben matisades» de la vitalitat de la llengua. En el segon subepígraf, afirma que «la institucionalització de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua [...] va inaugurar una nova conjuntura normativoestandarditzadora [sic] que es podria catalogar com a *pluricèntrica*» (p. 89). La situació s'ha complicat perquè «en paral·lel [hi ha un] qüestionament conjuntural de l'abast de la comunitat sociolingüística» (p. 89). Conclou que «la nova proposta valenciana [...] ha esdevingut una síntesi que no s'acaba de deslliurar [de] principis fonamentals del secessionisme [...]» (p. 91). Prossegueix destacant que «una de les qüestions més preocupants del model autonomista la constitueix la confusió que genera el reajustament estilístic que promou» i augura que «el consens no serà fàcil» (p. 91). En l'epígraf final («L'horitzó desitjat: la *comunitat lingüística*»), exposa un axioma: «L'establiment de la varietat referencial descansa en la consciència prèvia de l'existència d'una comunitat lingüística». En el cas del català, la premissa és que «la llarga llista de desavinences territorials [històriques] ha impulsat la percepció d'àmbits de pertinença individuals i uns capteniments comunicatius entre les diverses regions molt deficitàries» (p. 92). La reflexió sobre el concepte de *comunitat lingüística* ha de tenir en compte «dos blocs de criteris: la] interacció dels parlants [i el] simbólicoafectiu» (p. 92). Cal tenir en compte que en català «[la disminució del valor comunicatiu] pot tenir conseqüències indesitjades» (p. 94). Cal, doncs, «un model de gestió unitària [amb] criteris de comunicació supraterritorial [i] la consecució d'una proposta equilibrada en temes de demarcació i de comunicació hauria de presidir el consens» (p. 96).

Maria Josep Cuenca: «La diversitat normativoestandarditzadora [sic] en català: criteris aplicats i propostes». En la «Introducció», fa una història de l'estandardització del català (p. 101). En l'epígraf «Alguns exemples del tractament normatiu de la variació geogràfica de l'IEC i l'AVL», reprèn «l'exercici [de Costa (2008 i 2020)]» d'analitzar com l'IEC i l'AVL jutgen les formes en rodona de la frase *L'apartat cinquè/cinquè estableix/establix aquestes/estes dues/dos regles tal com sempre s'han establert/establit*. En les pàgines 104-111, compara les prescripcions de totes dues institucions. L'epígraf «La norma explícita i la norma implícita» analitza «no només [...] el que es diu sinó també com es diu

(representacions en quadres) i quina variant s'usa en l'obra (norma implícita)». La conclusió de seguida és clara: «les diferències [entre IEC i AVL] són paleses igualment en el nivell de la norma implícita» (p. 111). Segons l'autora, però, «la descripció és incompleta si no tenim en compte què fan diferents organismes valencians en l'ús real» (p. 111). Compara el tractament dels demostratius en quatre guies d'estil institucionals valencianes. La conclusió és que «l'usuari valencià queda, doncs, desorientat» (p. 115). En l'apartat «Estratègies diferenciades» afirma que «el repàs [...] realitzat permet veure a grans trets l'estratègia o posicionament de les dues institucions [...]». L'IEC reglamenta tenint en compte el conjunt de la llengua i alhora l'especificitat dels seus parlars[:] manté l'estratègia de composicionalitat» (p. 115). L'«AVL manifesta [...] una intenció conciliadora» (p. 116), però sovint marca «com a formes úniques o prioritàries variants pròpies de registres informals i de la llengua oral» (p. 117). Com a «Conclusions», diu que s'ha passat «del monocentrisme al pluricentrisme de fet i, finalment, al pluricentrisme de dret» i que «el model composicional es manté però en dues versions, el composicional/unitarista de l'IEC i l'autonomista/particularista de l'AVL, que [...] competeixen en un dels territoris» (p. 118). Finalment, Cuenca diu que «la situació descrita és un escull per a l'existència d'una varietat molt neutra necessària [...] que superen l'àmbit del territori lingüístic, com ara en textos en organismes internacionals. / Caldrà emprendre accions per intentar evitar o, si més no, pal·liar els problemes a què hem fet referència. Identificar-los n'és el primer pas» (p. 121).

André Thibault: «La diversité de la normalisation/standardisation: le cas du Québec». Per començar, Thibault assumeix que «le français est [...] une langue pluricentrique. [avec un] pluricentrisme fortement asymétrique[,] embryonnaire, en particulier [de] l'aménagement terminologique». Analtzarà en la seva exposició les «bases de données terminologiques [de] la francophonie du nord» (p. 125) i es proposa descriure «l'évolution du rapport à la norme au Canada français, et en particulier au Québec» (p. 126). Després d'explicar la història de l'Office (québécois) de la langue française (p. 127), comença la seva exposició per les «Formes féminisées et anglicismes: premières vellités d'autonomie» (§ 4; p. 127). Destaca el comportament pioner del Quebec en la feminització de noms de càrrecs i explica les percepcions diferents que tenen els francòfons a banda i banda de l'Atlàntic davant de diferents anglicismes.

El títol de l'epígraf 5 és prou eloqüent: «Le long cheminement vers un rapatriement de la norme» (p. 128). Després d'un discurs durant molt de temps «d'une fidélité [...] envers les usages hexagonaux» (p. 128), hi va haver als anys 90 un «changement générationnel [...] survenu à l'époque qui a vu l'émergence des concepts de "standardisation du français du Québec" et de "français québécois Standard"» (p. 129), en què destaca Robert Vézina (p. 130). Ho exemplifica abundantment a l'epígraf 6 «Le point de vue de l'OQLF : quelques exemples tirés du GDT», on al llarg de 15 pàgines (p. 131-146) comenta catorze decisions de l'Office québécois de la langue française. En la seva «Conclusion» (§ 7. p. 146-147), després d'afirmar que «la terminologie est une discipline-reine au Canada-Québec», constata que en l'«évolution de son attitude face à la norme[, d']abord étroitement arrimé à la norme européenne, [...] lentement émancipé[, le] chemin parcouru en moins d'un demi-siècle est impressionnant». Per al futur, le «défi aujourd'hui pour l'OQLF consiste, d'une part, à continuer de traduire en français [et] d'autre part, [...] viser toujours davantage l'adéquation entre les propositions terminologiques qu'il publie et l'implantation effective de termes dans l'usage [...]».

A continuació venen les cinc intervencions per a la «Taula rodona».

Danielle Candel. Aquesta ponent es presenta com a experta en «description lexicographique [et] prescription terminologique», i intentarà respondre la pregunta de «[si] cette opposition est totale, si le droit d'action sur la langue s'exprime dans le seul secteur prescriptif[,] inquiétude accompagnée de scepticisme, et dans le cas ne s'agit-il pas finalement d'une action sur la langue». Per fer-ho, reflexiona sobre el *Trésor de la langue française* i FranceTerme. Pel que fa al primer, es pot seguir la seva argumentació a partir dels epígrafs «1.1. Le projet du dictionnaire descriptif», «1.2. Une porte légèrement entrouverte vers la prescription?» i «1.2.1. La langue française, mais le français hors de France?» i «1.2.2. La description du français, mais des expressions prosrites?» (p. 154-157). Quant a FranceTerme també: «2. Un exemple type de prescription: FranceTerme, base de terminologie officielle du fran-

çais [...]», «2.1. Le cadre de la terminologie officielle», «2.2. L'activité des Collèges de terminologie», «2.2.1. Un programme prescriptif» i «2.2.2. Un exemple de prescription resté problématique». Entre les seves breus «Remarques conclusives», destaca la següent: «si la description se fait aussi l'écho de la prescription [...], la prescription se fait aussi l'écho de la description [...]».

Joan-Rafael Ramos. En la «Introducció» (p. 163-164), després d'una documentadíssima exposició sobre les situacions de pluricentrisme arreu del món, afirma que en el cas del català «el conflicte identitari [té] un gran protagonisme al País Valencià». Segueixen els epígrafs «La situació de la llengua al País Valencià» (p. 165-166) i «El model lingüístic de l'AVL: la consolidació del pluricentrisme» (p. 166-168) —que convé llegir després de les ponències de Pradilla i Cuenca en aquest volum, a les quals complementa. Ramos conclou la seva intervenció amb una exposició d'«Actuacions i reflexions davant del pluricentrisme» (§ 4; p. 168-170). Consta que part de les diferències normatives entre l'IEC i l'AVL «s'han pogut reduir gràcies a la nova orientació metodològica de la GIEC», però «encara en queden per resoldre» (p. 168). Continua, afirmant que «en els darrers dos anys [2018-2019], hi ha hagut una voluntat de cooperació [...] que ha començat a tenir els seus efectes». Amb tot, l'increment del polimorfisme genera «problemes, tant des del punt de vista de l'aplicació i de l'ensenyament de la norma, com des d'una perspectiva de la cohesió de la comunitat lingüística catalanoparlant», que poden «anar en augment si no es treballa també pel consens» (p. 169).

Christian Lagarde. Aquest ponent centra les seves reflexions en l'occità i el català, responent tres qüestions (p. 173-174). (1) «Une langue peut-elle se concevoir sans standard ? sans imposition d'un standard?» La resposta és: «la stratégie corse préconisée par Marcellesi [...] peut s'avérer transitoirement payante, au contraire des tentatives d'imposition d'un standard par certaines institutions occitanistes». (2) «Une langue a-t-elle nécessairement besoin d'une académie pour la “défendre et illustrer”?» La resposta és que és «indispensable que la prescription parvienne aux locuteurs, mais que ceux-ci soient véritablement des usagers de la langue [...]». (3) «Un modèle de langue peut-il s'établir sans politique linguistique, *i. e.*, sans pouvoir?» La resposta és que «la normalisation passe par l'élaboration et la mise en œuvre d'une politique linguistique». En conclusió, «décrire et prescrire devraient être considérés comme les deux faces d'une même médaille [...]»; mais les relais de politique linguistique [...] doivent également fonctionner [...]. L'occitan cumule ainsi toutes les potentialités [...] et toutes les fragilités [...]. C'est pourquoi les mouvements militants [...], qui ont toujours regardé avec envie et idéalisé [...] les locuteurs de la “llengua bessona”, [...] se sont cassé les dents en voulant imiter leurs structures /SEO-IEO/IEC) ou leurs revendications» (p. 175).

Gemma Rigau. Parteix de la premissa que els «tractats gramaticals [...] poden ser descriptius, eminentment prescriptius o bé descriptius i prescriptius alhora» (p. 177). Però adverteix que la «descripció gramatical [...] no és neutra» (p. 177). «L'important és que els tractats gramaticals siguin coherents [...] la prescripció tampoc no [és] neutra». En català, hi ha una acadèmia i a França, «decret[s] ministerial[s]» (p. 178). Actualitzar la normativa «no és necessàriament fer-la més simple [...] una norma flexible [és una] norma que té en compte la variació dialectal i la funcional» (p. 179). «La variació dialectal és notable en català [...] i cal fer-hi atenció». Ho exemplifica amb el tractament que fa la GIEC de «*li* i *hi*» (p. 179-180) i de *com a* (p. 180). Però adverteix que «l'atenció a la variació [...] pot resultar “incòmoda” a l'hora d'establir la norma [...] no és pas allunyada de la manera com es formula per al francès en els decrets ministerials, en què s'indica que les construccions i les formes ortogràfiques són bones, dolentes o tolerables» (p. 180-181). I conclou que la relació entre «la gramàtica descriptiva i la [...] prescriptiva és [...] tensa perquè [...] pertanyen a dos àmbits diferents. La descripció gramatical [està] sotmesa a la contrastació. La tasca prescriptiva és més difícil de contrastar» (p. 182).

Georg Kremnitz. Parteix de «la dialectique entre communication et démarcation [...]». Les créations des formes référentielles des langues [...] sont issues de cette dialectique» (p. 183). «Avec [...] la linguistique historique moderne [il y a] un autre facteur[:] le nationalisme moderne. La réalité communicative [...] ne change que peu à peu au xxe siècle quand les mass média permettent que les formes référentielles atteignent de plus en plus les populations. Mais de nos jours encore, aucune langue ne connaît une unification complète de la parole. [...] Pendant longtemps les instances normatives n'en ont

guère tenu compte [...] les locuteurs saisissent facilement [...] des variétés différentes [...] ils sont capables de diminuer la distance par leur comportement langagier [...] l'intensification de la globalisation [...] accentue les attitudes de démarcation volontaire [...] Cette évolution vers la globalisation et [...] vers un lent déclin du nationalisme fait naître un intérêt plus grand pour les différences, [II y a] intérêt pour les langues minoritaires, mais là l'élément démarcatif est en général bien plus décisif. [...] Dans le cadre européen [...] la première fois que le *polycentrisme* [...] linguistique est ouvertement théorisé et revendiqué pour une langue, c'est pour le corse [...] la langue référentielle dans les Pays catalans a anticipé quelque peu cette évolution: [...] il a fallu beaucoup de temps [...] pour ouvrir plus largement la porte aux variétés régionales [...] Sur le plan psychologique [...] facilite [...] la possibilité de se reconnaître dans [la norme] [...] la situation du français est nettement plus compliquée. [...]». Acaba tement que «un immobilisme de ce côté se révèle un jour très problématique». I «pour conclure: toute *norme*, toute *forme référentielle* doit être au service de la communication [...] dans un équilibre fin entre démarcation et communication» (p. 186).

Joan COSTA CARRERAS
Universitat Pompeu Fabra

CANO GONZÁLEZ, Ana María / GERMAIN, Jean / KREMER, Dieter (ed.) (2020): *Dictionnaire historique de l'anthroponymie romane. Volume III/2. Les animaux 2. Les oiseaux, poissons et invertébrés*. Berlin: De Gruyter, 978 columnas.

Apenas dos años después de la publicación del último volumen, recibimos ahora con entusiasmo el tomo III/2 del *Dictionnaire historique de l'anthroponymie romane*, concebido dentro del marco del ambicioso proyecto PatRom (Patronymica Romanica). Como en toda la serie que integra esta colección, el objetivo principal de la obra reside en el análisis histórico-etimológico y comparativo de la antroponimia románica de origen léxico, que pone especial interés en el proceso de antroponimización que sufrieron diferentes lexemas romances, a través de sobrenombres (SN) medievales, para dar lugar a la formación de los nombres de familia (NF) o apellidos contemporáneos. De todas formas, y pese a la preferencia por los tipos delexicales, también es cierto que, en ocasiones, se incluyen NF de antropónimos obtenidos a partir de un nombre personal latino que está en relación con alguno de los lexemas estudiados. Es el caso, entre otros, de la entrada AUREOLUS/AUREOLUS (611):¹ junto con los apellidos modernos que son continuadores de los lexemas procedentes del adjetivo AUREOLUS en función de sobrenombre (SN), se referencian además los apellidos que son herederos directos de AUREOLUS (NP), ya documentado en latín como cognomen y cuyo origen remonta, precisamente, al adjetivo homónimo.

En este volumen, el campo semántico al que pertenecen los étimos léxicos analizados que están en la base de los NF modernos es el de los animales, y se completa así un primer tomo publicado en 2015 dedicado por entero a los mamíferos.² Concretamente, en esta ocasión se han seleccionado 38 superlemas —que engloban las 61 entradas particulares de los étimos que son objeto de análisis— relacionados con animales no mamíferos. Por una parte, encontramos aquellos que se refieren a las aves. Conforman este grupo mayoritario 27 superlemas: *BECCUS; GALLUS/GALLUS (NP); GALLINA; PULLUS; PULLICĒNUS; CAPŌ; *QUĀCULA; CŌTURNIX; PERDIX; COLUMBUS; PALUMBUS/PALUMBUS (NP); PĪPIO; TURTUR, -URA; AUCELLUS; PASSER/PASSAR; CORNĪCULA/*CORNĀCULA; CORVUS/CORVELLUS; GRĀCULA/GRĀCULUS; MERULUS/MERULA; STURNUS; *LUSCINIOLUS; AUREOLUS/AUREOLUS (NP); ALAUDA; *CALANDRA; TURDUS; CUCULUS y CĪCŌNIA. Por otra parte, se incluyen ocho vinculados a determinados insectos y otros invertebrados (FORMĪCA; APIS; VESPA;

1. Entre paréntesis o corchetes se señala el número de la columna en que figuran los ejemplos referenciados.

2. CANO GONZÁLEZ, Ana María / GERMAIN, Jean / KREMER, Dieter (ed.) (2015): *Dictionnaire historique de l'anthroponymie romane (PatRom). Volume III/1. Les animaux. Les mammifères*. Berlin / Boston: Walter de Gruyter.